

# ALA I GALLORUM ET PANNONIORUM: MOBILITATE ȘI PROSOPOGRAFIE\*

Ionuț ACRUDOAE\*\*

**Keywords:** *Roman Empire, alae, mobility, prosopography.*

**Cuvinte cheie:** *Imperiul Roman, unități auxiliare de cavalerie, mobilitate, prosopografie.*

**Abstract:** *The Roman auxiliary forces represented an important part of the army in the time of the Principate. This observation reflects also on the ala I Gallorum et Pannoniorum, a double ethnical unit, created from two alae at the beginning of the second century AD. This study will underline the organization of this unit, its mobility afterwards and a short prosopography of the militaries from ala I Gallorum et Pannoniorum during the second century.*

**Rezumat:** *Trupele auxiliare romane au reprezentat o parte importantă a armatei în timpul Principatului. Această constatare este valabilă și pentru ala I Gallorum et Pannoniorum, o unitate dublă din punct de vedere etnic, alcătuită din două alae la începutul secolului II p. Chr. Articolul prezintă organizarea acestei unități, mobilitatea ei și este însoțit de o scurtă prosopografie a militarilor din ala I Gallorum et Pannoniorum în timpul secolului II.*

## 1. MOBILITATE

În paginile următoare ne vom referi la o unitate de cavalerie formată, la origine, din pannoni, apoi din galli și pannoni: *ala I Gallorum et Pannoniorum*. Prin intermediul diplomelor militare și al inscripțiilor pe piatră vom urmări mobilitatea, apoi prosopografia personajelor din această trupă auxiliară de cavalerie.

În privința originii acestei unități, istoricii susțin mai multe ipoteze. Una dintre acestea sugerează că *ala I Gallorum et Pannoniorum* s-ar fi format printr-o unificare a două unități de cavalerie – *ala I Claudia Gallorum* și *ala I Pannoniorum* – cândva la începutul secolului al II-lea p. Chr.<sup>1</sup> Astfel, s-a susținut că trupa în cauză a fost

---

\* Acest articol a apărut cu sprijin financiar în cadrul Proiectului POSDRU 107/1.5/S/78342, cofinanțat de Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

\*\* Ionuț Acrudoae: Universitatea „Al. I. Cuza”, Facultatea de Istorie, B-dul Carol I, nr. 11, Iași 700506; e-mail: ionut\_eraue@yahoo.com.

<sup>1</sup> MATEI-POPESCU 2010, p. 185, n. 1551.

constituită din cele două *alae* care au staționat în Moesia Inferior în anii 99 și 105 p. Chr. și care, evident, au dispărut la puțin timp după aceste date<sup>2</sup>. O altă ipoteză afirmă că *ala I Gallorum et Pannoniorum catafractaria* ar fi identică cu *ala nova firma catafractaria*<sup>3</sup>, totuși sursele epigrafice semnalează două unități distincte<sup>4</sup>. O ipoteză mai veridică admite că, la începutul secolului al II-lea, *ala I Pannoniorum*, care a staționat în Moesia Inferior, a primit un număr semnificativ de recruți de origine gallică, devenind *ala I Gallorum et Pannoniorum*. De asemenea, și *ala II Pannoniorum* a primit recruți galli, formând *ala II Gallorum et Pannoniorum*, noua trupă mixtă fiind transferată în provincia Dacia<sup>5</sup>.

Cu excepția celor două *alae* la care ne-am referit, cunoaștem și alte exemple de unități etnice mixte:

- *ala Gallorum et Thracum Classiana*, o trupă de cavalerie formată din galli în timpul lui Augustus și care a primit un efectiv considerabil de thraci între 105 și 122 p. Chr.<sup>6</sup>;

- *ala Gallorum et Thracum Constantium*, constituită în vremea lui Claudius sau Nero din galli și thraci, primind epitetul *constantium* după reprimarea revoltei evreilor<sup>7</sup>;

- *cohors I Pannoniorum et Delmatarum*, creată cândva în a doua jumătate a secolului I p. Chr. și atestată prima dată într-o diplomă militară din 95-96 în cadrul armatei din Germania Inferior<sup>8</sup>;

- *cohors V Gallorum et Pannoniorum*, trupă mixtă care a avut la bază *cohors V Gallorum*, unitate care s-a aflat în Germania în anii 70 ai veacului I<sup>9</sup>; a fost transferată în provincia Pannonia pe la 84 p. Chr.<sup>10</sup>, unde a primit efective de pannoni, devenind *cohors V Gallorum et Pannoniorum*, atestată prima oară cu acest nume în Moesia Superior într-o *constitutio* din anul 100<sup>11</sup>, apoi în mai multe diplome din anii 132<sup>12</sup>, 157<sup>13</sup> și 161 p. Chr.<sup>14</sup>.

Kraft susține că unitățile auxiliare mixte<sup>15</sup> au fost create numai din

<sup>2</sup> EADIE 1967, p. 167.

<sup>3</sup> SPAUL 1994, p. 82-83.

<sup>4</sup> MATEI-POPESCU 2010, p. 186.

<sup>5</sup> WAGNER 1938, p. 38-39; MATEI-POPESCU 2010, p. 186.

<sup>6</sup> SPAUL 1994, p. 87-88.

<sup>7</sup> HOLDER 1980, p. 39; SPAUL 1994, p. 96.

<sup>8</sup> RMD V, 336; SPAUL 2000, p. 336.

<sup>9</sup> CIL V, 875; KNIGHT 1991, p. 196.

<sup>10</sup> CIL XVI, 30.

<sup>11</sup> CIL XVI, 46; KNIGHT 1991, p. 201.

<sup>12</sup> RMD IV, 247.

<sup>13</sup> RMD V, 418.

<sup>14</sup> RMD I, 55. Cu toate că existența acestei trupe este confirmată de sursele amintite mai sus, ea nu apare în lucrarea despre unitățile auxiliare de infanterie a lui SPAUL 2000, p. 315-338.

<sup>15</sup> Pentru o listă extinsă a unităților auxiliare mixte, a se vedea KRAFT 1951, p. 26-27: *ala I Gallorum et Bosporanorum* (CIL XVI, 108); *ala Gallorum et Thracum* (CIL XVI, 3, CIL XVI, 87); *ala Gallorum et Thracum Antiana* (CIL XVI, 3, CIL XVI, 87); *ala Asturum et Tungrorum* (CIL XVI, 82); *cohors Asturum et Callaecorum* (AE 1942/1943, 84), posibil aceeași cu *cohors I Asturum et Callaecorum* (CIL XVI, 4); *cohors II Asturum et Callaecorum* (CIL XVI, 26, CIL XVI 31); *cohors V Luciensium et Callaecorum* (CIL XVI, 4); *cohors I Ligurum et Hispanorum* (CIL XVI, 62, CIL XVI, 80); *cohors II Gemina Ligurum et Corsorum* (CIL XVI, 34, CIL XVI, 40); *cohors I*

populațiile învecinate dintr-o provincie, ipoteză confirmată pentru *cohortes Asturum et Callaecorum* și pentru *cohors I Latobicorum et Varcianorum equitata*. Totuși, observația acestui cercetător este infirmată de existența trupelor mixte alcătuite din etnii distincte distanțate geografic: *ala I Gallorum et Pannoniorum*, *ala II Gallorum et Pannoniorum*, *cohors V Gallorum et Pannoniorum*, *ala I Gallorum et Thracum*<sup>16</sup>.

Momentul exact al formării unității de față este neclar. Unii istorici presupun că a fost constituită fie la începutul principatului lui Traian<sup>17</sup>, fie la sfârșitul domniei acestuia sau chiar la începutul domniei lui Hadrian. Astfel, din cauza decimării *alei I Pannoniorum* în războaiele dacice sau parthice din timpul lui Traian, această trupă a primit forțe proaspete din provinciile gallice sau și-a unit efectivele cu o *ala Gallorum*, devenind *ala I Gallorum et Pannoniorum*<sup>18</sup>. Totuși, în acest caz unitatea ar fi trebuit să se numească *ala I Pannoniorum et Gallorum*, păstrând pe prima poziție denumirea unității originare; din păcate, acest fapt este certificat doar în trei diplome militare din cele 11 surse epigrafice descoperite până acum. *Ala I Pannoniorum* este atestată în Moesia Inferior într-o diplomă din 25 septembrie 111<sup>19</sup>, iar în Dacia un an sau doi mai târziu<sup>20</sup>. În acest caz, *ala I Gallorum et Pannoniorum* a fost constituită fie după anii 112-113 p. Chr., fie după întoarcerea unităților auxiliare din Orient, atunci când Hadrian a reorganizat aceste trupe după expediția parthică<sup>21</sup>.

Primele surse epigrafice atestă prezența acestei noi unități auxiliare chiar în provincia Moesia Inferior, acolo unde a rezidat una din trupele originare. Astfel, avem în vedere trei copii ale unei diplome militare din anul 121 p. Chr., acestea menționând *ala I Gallorum et Pannoniorum* în provincia amintită, guvernată de *Ummidius Quadratus*<sup>22</sup>. Presupunem că, după ce a fost constituită, unitatea a fost trimisă în aceeași zonă unde cantonase anterior, însă momentan nu se cunoaște castrul în care a rezidat, unii istorici bănuind că acesta se afla în partea dobrogeană a provinciei Moesia Inferior<sup>23</sup>.

O altă diplomă militară din care cunoaștem trei copii datează din 125 p. Chr. și confirmă prezența acestei trupe auxiliare în aceeași provincie, de data aceasta aflată sub conducerea lui *Caius Bruttius Praesens*<sup>24</sup>. Aceste surse nu au fost descoperite în Moesia Inferior ci într-o *provincia incerta*, dar nu oferă niciun indiciu privind castrul în care ar fi rezidat *ala I Gallorum et Pannoniorum*. Una din cele trei copii menționează faptul că militarii din această unitate serviseră perioada regulamentară pentru a fi demobilizați. În acest caz, este posibil ca trupa

---

*Gemina Sardorum et Corsorum* (CIL XVI, 34, CIL XVI, 40); *cohors I Latobicorum et Varcianorum equitata*, o trupă formată din recruți de origine pannonică, *latobici* și *varciani*, atestată pentru prima oară într-o diplomă din 80 p. Chr. (CIL XVI, 158).

<sup>16</sup> A se vedea discuția din HOLDER 1980, p. 22-23.

<sup>17</sup> ROXAN, ECK 1997, p. 195.

<sup>18</sup> HOLDER 1980, p. 22.

<sup>19</sup> RMD IV, 222.

<sup>20</sup> RMD IV, 225.

<sup>21</sup> ROXAN 2003, p. 433.

<sup>22</sup> SE 1.

<sup>23</sup> MATEI-POPESCU 2010, p. 186, n. 1553.

<sup>24</sup> SE 2; MATEI-POPESCU 2010, p. 185; ROXAN, ECK 1997, p. 193-196.

de față să fi fost constituită la începutul domniei lui Traian, probabil în jurul anului 100 p. Chr., când acest împărat se pregătea pentru campania dacică.

Totuși, se cunoaște faptul că *ala I Pannoniorum* a demobilizat un număr considerabil de militari în ajunul campaniei parthice (circa 112/113), apoi a luptat în Orient, a suferit pierderi considerabile și, probabil, și-a consolidat efectivele cu recruți galli<sup>25</sup>. Nu putem fi siguri de aceste două ipoteze; formarea unității ar fi putut avea loc în intervalul 113-117 p. Chr., după cum am menționat mai sus. Trei copii ale unei alte constituții datează din 20 august 127 și menționează unitatea în provincia Moesia Inferior *sub Bruttio Praesente*<sup>26</sup>. Ceea ce diferă față de sursele din anii 121 și 125 este denumirea unității, aceasta fiind atestată cu titlul de *ala I Pannoniorum et Gallorum*. Nu cunoaștem motivul acestei inversiuni: fie a reprezentat o schimbare neobișnuită a numelui unității, necunoscută până atunci în cazul acestei trupe, fie era doar o greșeală a copistului diplomei<sup>27</sup>.

În orașul Giurgiu, provincia Dacia, a fost descoperită o diplomă militară care datează din anul 134 p. Chr., această sursă confirmând prezența *alei I Gallorum et Pannoniorum* tot în Moesia Inferior în timpul guvernării lui *Sextus Iulius Maior*<sup>28</sup>. Noua *constitutio* a fost eliberată pentru *Lucius Sextilius Pudens*, originar din Stobi, Macedonia; acesta servise în *cohors I Claudia Sugambrorum*, unitate care făcea și ea parte din armata Moesiei Inferior.

O diplomă din anul 138 p. Chr. atestă prezența *alei I Gallorum et Pannoniorum* în Moesia Inferior, dar menționează și doi militari din această unitate în momentul în care provincia avea același *legatus* – *Sextus Iulius Maior*<sup>29</sup>. Astfel, cunoaștem un prefect al trupe, un oarecare (...)*jettius* și un ipotetic *eques* pe nume *Valerius* (...), demobilizat din această *ala*. În această situație, presupunem că *Valerius* a fost recrutat în anul 113 p. Chr., probabil de către Traian pentru consolidarea acestei noi unități în viitoarea campanie parthică. Totuși, diploma este fragmentară în partea de final și nu cunoaștem originea militarului; însă, ținând cont de numărul semnificativ de recruți galli încorporați în această trupă, sugerăm originea gallică a lui *Valerius*. Totodată, este ultima oară când o sursă epigrafică atestă schimbarea poziției unităților componente, acum fiind menționată cu titlul *ala I Pannoniorum et Gallorum*.

O altă diplomă militară, de această dată din anul 141 p. Chr., descoperită într-o *provincia incerta*, menționează *ala I Gallorum et Pannoniorum* tot în Moesia Inferior, în timpul guvernării lui *Claudius Saturninus*<sup>30</sup>. Astfel, această sursă, emisă la trei ani după cea amintită anterior, certifică atât schimbarea guvernatorului provinciei, cât și prezența unității în provincia de la Dunărea de Jos.

Din anul 145 avem în vedere trei copii ale unei diplome care atestă *ala I Gallorum et Pannoniorum* tot în Moesia Inferior. Prima dintre aceste copii semnalează un *praefectus* al cărui nume nu a putut fi reconstituit – (...)a(...)in, dar

<sup>25</sup> ROXAN, ECK 1997, p. 196.

<sup>26</sup> SE 3; ROXAN 1997, p. 288, 290, 298-299; WEISS 1999a, p. 291.

<sup>27</sup> ROXAN 1997, p. 290.

<sup>28</sup> SE 4; SPAUL 1994, p. 82; MATEI-POPESCU 2010, p. 185.

<sup>29</sup> SE 5.

<sup>30</sup> SE 6.

și un militar lăsat la vatră din această *ala*<sup>31</sup>. Diploma a fost descoperită la *Durostorum* (Silistra de astăzi), Moesia Inferior, aflată sub conducerea legatului *Claudius Saturninus*. Presupunem că la *Durostorum* se stabilise militarul care fusese demobilizat din această trupă auxiliară; numele și originea soldatului nu s-au păstrat în diploma militară, aceasta fiind fragmentară în partea de final. Celelalte două copii ale diplomei din 145 p. Chr., descoperite într-o *provincia incerta*, menționează *ala I Gallorum et Pannoniorum* în Moesia Inferior sub *Claudius Saturnino*<sup>32</sup>. Din anul următor cunoaștem o altă constituție care atestă *ala I Gallorum et Pannoniorum* în Moesia Inferior tot în timpul guvernării lui *Claudius Saturninus*<sup>33</sup>.

Ultimele diplome militare cunoscute deocamdată confirmă prezența *alei I Gallorum et Pannoniorum* în Moesia Inferior în timpul legatului *Vitrasius Pollio*. Prima dintre acestea este datată în 154 p. Chr. și a fost descoperită la Brestovene, provincia Thracia<sup>34</sup>, iar a doua este din 8 februarie 157 p. Chr. și a fost găsită la Olbia<sup>35</sup>. După această dată, sursele epigrafice sunt tăcute în privința *alei I Gallorum et Pannoniorum*. Probabil această unitate a existat și în a doua parte a secolului al II-lea, însă izvoarele nu mai menționează activitatea ei sau existența unui militar din perioada respectivă.

Singura inscripție pe piatră din secolul al II-lea care amintește de *ala I Gallorum et Pannoniorum* este datată în timpul lui Antoninus Pius, poate la puțin timp după 138 p. Chr. Inscripția onorifică prezintă cariera lui *Marcus Maenius Agrippa*, desfășurată în mare parte în timpul lui Hadrian, a cărui gazdă a fost la un moment dat (*hospiti divi Hadriani*)<sup>36</sup>. Rezumăm cariera lui *Maenius Agrippa* pentru a contura perioada când acesta a îndeplinit prefectura unității analizate aici: 1 - *praefectus cohortis II Flavia Brittonum equitatae*; 2 - *tribunus cohortis I Hispanorum equitatae*; 3 - *praefectus alae I Gallorum et Pannoniorum catafractatae*; 4 - *procurator Augusti*; 5 - *praefectus classis Britannicae*; 6 - *procurator provinciae Britanniae*.

Îndeplinind cariera specifică persoanelor din rangul ecvestru (*tres militiae*), *Maenius Agrippa* a început ca *praefectus cohortis II Flavia Brittonum* înainte de a fi trimis în expediția britanică, poate în jurul anului 118. Astfel, *Maenius Agrippa* a condus *cohors II Flavia Brittonum* care staționa în Moesia Inferior la *Sexaginta Prista* (Ruse de astăzi) înainte de 118 p. Chr., apoi a ajuns în Britannia împreună cu noul guvernator, *Pompeius Falco*<sup>37</sup>. În cadrul acestei expediții militare, *Maenius Agrippa* a îndeplinit prefectura *cohortei I Hispanorum equitata* (această unitate a staționat la Maryport) în perioada 118-122<sup>38</sup>, sau poate în 122-126 p. Chr., după cum au sugerat unii istorici<sup>39</sup>. Continuându-și cariera militară, *Maenius Agrippa* s-a întors în Moesia Inferior, unde a fost *praefectus alae I Gallorum et Pannoniorum*

---

<sup>31</sup> SE 7a.

<sup>32</sup> 1. SE 7b; 2. SE 7c; MATEI-POPESCU 2010, p. 185.

<sup>33</sup> SE 8; WEISS 1999b, p. 279-281.

<sup>34</sup> SE 9; SPAUL 1994, p. 82.

<sup>35</sup> SE 10; MIRKOVIĆ 1999, p. 250; MATEI-POPESCU 2010, p. 185.

<sup>36</sup> SE 11.

<sup>37</sup> FRERE 2000, p. 24-25.

<sup>38</sup> FRERE 2000, p. 25.

<sup>39</sup> JARRETT 1994, p. 47.

*catafractatae*, probabil în jurul anului 128 p. Chr.<sup>40</sup>. Totodată, observăm că *ala I Gallorum et Pannoniorum* era *catafractata/catafractaria*, adică o trupă de cavalerie grea, acest model fiind preluat din Orient, de la parți<sup>41</sup>. Nu vom continua analiza carierei ofițerului de față, aceasta fiind detaliată în cadrul prosopografiei.

Astfel, în veacul al II-lea, *ala I Gallorum et Pannoniorum* a avut trei prefecți: *Marcus Maenius Agrippa* (atestat în aprox. 128 p. Chr.), (...)*ettius* (menționat în anul 138) și (...)*a(...)*in (din 145 p. Chr.). În timp ce inscripțiile pe piatră nu menționează niciun subofițer sau vreun *eques*, diplomele militare semnaleză doi militari, probabil ambii *ex equites*, lăsați la vatră din această trupă: *Valerius (...)* în diploma din anul 138, și *ignotus*, amintit indirect în constituția din 145 p. Chr.

Nu cunoaștem soarta acestei unități după ultima sa atestare epigrafică din anul 157 p. Chr. Presupunem că și-a continuat activitatea de apărare a provinciei Moesia Inferior, trimițând vexilații în zonă pentru contracararea pericolului barbar, prezent tot mai pregnant în perioada următoare, mai precis în timpul războaielor marcomanice. Nu știm când a avut loc dispariția propriu-zisă a *alei I Gallorum et Pannoniorum*: este posibil să fi fost distrusă în luptă fie în timpul războaielor marcomanice, fie în vremea războiului civil declanșat după moartea lui Commodus, fie cel mai târziu în perioada crizei de la mijlocul secolului al III-lea.

În ceea ce privește denumirea acestei trupe mixte, în sursele epigrafice apare, în mare parte din cazuri, cu denumirea *ala I Gallorum et Pannoniorum*, o singură dată cu *ala I Pannoniorum et Gallorum*<sup>42</sup> și într-o singură inscripție pe piatră în forma *ala I Gallorum et Pannoniorum catafractata*. Deoarece epitetul de *catafractata* apare o singură dată, nu putem fi siguri că acesta s-a păstrat de-a lungul existenței trupe, nefiind menționat de niciuna din cele 11 diplome și copii de diplome militare cunoscute până acum. Este posibil ca trupa să fi primit acest titlu în campania împotriva parților din timpul lui Traian; l-a păstrat o perioadă după ce fost transferată în Moesia Inferior, apoi a fost ignorat de sursele epigrafice. În cazul în care a avut structura unei trupe de cavalerie grea, presupunem că *ala I Gallorum et Pannoniorum* a fost dislocată în această zonă pentru a lupta împotriva sarmaților.

De asemenea, unitatea soră, *ala II Gallorum et Pannoniorum*, apare într-o diplomă din anii 159-160 p. Chr. cu titlul complet de *ala (II) Gallorum et Pannoniorum catafractaria*, trupa fiind prezentă la Domașnea, făcând parte din armata Daciei Porolissensis<sup>43</sup>. Totuși, deoarece diploma este fragmentară, denumirea de *catafractaria* se poate referi fie la *ala I Gallorum et Pannoniorum*, fie la o altă trupă auxiliară care urma după *ala II Gallorum et Pannoniorum*. Fără o altă confirmare epigrafică, observația de mai sus rămâne la stadiul de ipoteză. Totodată, într-o constituție descoperită în Dacia Porolissensis, la Cluj-Napoca, și datată în 128 p. Chr., unitatea apare cu denumirea de *ala II Gallorum et*

<sup>40</sup> HOLDER 1980, p. 22; FRERE 2000, p. 24.

<sup>41</sup> În acest sens, a se vedea articolul lui EADIE 1967, p. 161-173.

<sup>42</sup> O diplomă militară datată în 142-144 p. Chr., descoperită într-o provincie incertă, surprinde și *ala II Gallorum et Pannoniorum* cu denumirea inversată: *ala (II) Pan(noniorum) et Gal(lorum)* (WEISS 2012, p. 190-192).

<sup>43</sup> CIL XVI, 110; WAGNER 1938, p. 39; KRAFT 1951, p. 27.

*Pannoniorum torquata*, unii autori sugerând că a fost decorată în timpul războiului parthic al lui Traian<sup>44</sup>. Cu excepția denumirilor suplimentare de *catafractata* și *torquata*, nu mai cunoaștem alte epitete primite de cele două *alae* surori.

*Ala I Gallorum et Pannoniorum* (și, ipotetic, *ala II Gallorum et Pannoniorum*), nu este singura unitate de cavalerie grea semnalată în timpul Principatului. Astfel, sursele epigrafice menționează alte două trupe auxiliare de acest gen:

1. *Ala I Ulpia contariorum (milliaria)*, creată de Traian și atestată în mai multe inscripții din Syria, probabil trimisă acolo pentru contracararea parților<sup>45</sup>; după domnia lui Traian, *ala I Ulpia contariorum* a fost transferată în Pannonia Superior, unde este menționată în mai multe diplome militare și inscripții pe piatră<sup>46</sup>.

2. *Ala nova firma catafractaria*, pe care Spaul a identificat-o greșit cu *ala I Gallorum et Pannoniorum catafractata*<sup>47</sup>, apare în mai multe monumente epigrafice, mai ales din secolul al III-lea<sup>48</sup>.

În general, efectivele militare de cavalerie grea sunt semnalate din secolul al III-lea; de regulă acestea erau vexilații de catafractari<sup>49</sup> sau *numeri catafractariorum*<sup>50</sup>. În timpul Dominatului, unitățile de cavalerie grea sunt tot mai răspândite în Imperiu, majoritatea fiind atestate în *Notitia Dignitatum*: *equites catafractarii Biturigenses*, *equites catafractarii Ambianenses*, *equites catafractarii Albigenses*, *ala I Iovia catafractariorum*, *equites clibanarii* etc.

În concluzie, rezumăm etapele existenței și a dislocării *alei I Gallorum et Pannoniorum*:

- formarea unității la începutul domniei lui Traian (100-110 p. Chr.) sau după campania acestuia din Orient (*post* 113 p. Chr.), cel mai probabil în intervalul 113-117 p. Chr.;
- atestarea trupei în Moesia Inferior, fapt confirmat de trei diplome militare din anul 121, trei *constitutiones* din 125 și trei diplome din anul 127 p. Chr.;
- menționarea lui *Marcus Maenius Agrippa*, prefectul acestei unități în aprox.

<sup>44</sup> CIONGRADI, BOTA, VOIȘIAN 2009, p. 211. Pentru detalii privind decorațiile primite de trupele auxiliare romane, a se vedea MAXFIELD 1981, p. 67-100.

<sup>45</sup> *Aurelius Bassus – signifer alae I Ulpiae contariorum* (AE 1987, 955); *Aurelius Octavianus – sesquiplicarius alae I Ulpiae contariorum* (AE 1993, 1592); *Ignius Viatorianus – stator alae I Ulpiae contariorum* (AE 1993, 1593); *Aurelius Surus – salariarius alae Ulpiae contariorum* (AE 1993, 1596).

<sup>46</sup> CIL III, 4183; CIL III, 4278; CIL III, 4359; AE 1992, 1409; AE 2004, 1905; AE 2008, 1087; RMD V, 416 etc.

<sup>47</sup> SPAUL 1994, p. 82-84.

<sup>48</sup> Menționăm câțiva militari din această unitate: *Biribam Absei* (sic!) – *decurio alae firmae catafractariae* (CIL XIII, 7323); *Aurelis Saluda* și *Regrethus* – *equites alae firmae catafractariae*; *Trebicius Gaudinus* – *praefectus alae novae firmae catafractariae Philippianae* (CIL III, 99).

<sup>49</sup> Dintre militarii din aceste vexilații, îi amintim pe *Valerius Fuscianus* – *militavit in vexillatione equitum catafractariorum* (IK XXXI, 40) și pe *Valerius Ienuarius* (sic!) – *circitor de vexillatione catafractariorum* (CIL V, 6784).

<sup>50</sup> Atestăm câteva personaje care au activat în aceste trupe auxiliare: *Flavius Tethianus* – *circetor de numero catafractariorum* (AE 1912, 192); *Klaudius* (sic!) *Ingenius* – *centenarius ex numero equitum catafractariorum seniorum* (CIL XIII, 1848); *Valerius Durius* – *circitor numeri catafractariorum* (CIL XIII, 3493); *Flavius Severianus* – *centenarius de numero equitum catafractariorum* (AE 1891, 106).

128 p. Chr.; este posibil ca această trupă să fi fost transferată în Britannia alături de *Maenius Agrippa*, fiind mai puțin probabil ca acesta să fi venit din Britannia în Moesia Inferior pentru a fi prefectul *alei I Gallorum et Pannoniorum*, apoi să se fi întors în provincia insulară ca *praefectus classis Britannicae*; totuși, deoarece nicio sursă nu atestă prezența efectivă a *alei I Gallorum et Pannoniorum* în Britannia, sugerăm staționarea permanentă a trupei în Moesia Inferior;

- prezența unității tot în Moesia Inferior, fapt certificat de diplomele militare din anii 134, 138, 141, 145, 146, 154 și 157 p. Chr.;

- absența altor surse epigrafice sau de altă natură după anul 157 p. Chr.;

- confirmarea de către sursele epigrafice a existenței trupei pentru maximum jumătate de secol (aprox. 113-117-157 p. Chr.);

- reorganizarea, dispariția sau distrugerea *alei I Gallorum et Pannoniorum* într-o perioadă incertă: războaiele marcomanice, războiul civil din 193-197 sau criza din 235-284 p. Chr.

## 2. PROSOPOGRAFIE

În analiza prosopografică vom urmări cariera pentru fiecare militar, în ordine cronologică și pe funcții: I. Grade militare superioare; II. Grade militare inferioare; III. *Equites*; IV. Veterani. Totodată, cu privire la aspectul social al militarilor pannoni din armata romană, vom include familia sau persoanele dedicante pentru fiecare personaj.

Elementele fișei prosopografice vor fi următoarele:

1. nume complet, funcția militară și originea individului;
2. locul descoperirii sursei epigrafice;
3. vârsta soldatului;
4. serviciul militar;
5. vârsta recrutării (dacă este amintită în inscripție, altfel va fi posibilă calcularea acesteia dacă dispunem de vârsta la deces și serviciul militar îndeplinit);
6. perioada recrutării (aceasta va fi dedusă prin scăderea perioadei de serviciu din datarea inscripției);
7. cariera militarului (în special în cazul ofițerilor);
8. analogii cu alte surse epigrafice (acolo unde este necesar): menționarea individului în mai multe inscripții, corespondența cu persoane care dețineau aceleași *nomen gentile* și *cognomen*, prezența anumitor ofițeri sau soldați în diverse provincii;
9. familia soldatului sau comemoratorii/dedicanții acestuia.

### I. Grade militare superioare

1. *Marcus Maenius Agrippa* – *praefectus alae I Gallorum et Pannoniorum catafractatae*, cetățean roman originar din *Camerinum*, Peninsula Italică<sup>51</sup>. Acesta era fiul lui *Caius*, din tribul *Cornelia*, cetățean roman de rang ecvestru – *equo publico*. Inscripția onorifică a fost descoperită la *Camerinum*, Umbria, Regio VI, și datează de la începutul domniei lui Antoninus Pius (aprox. 138-142 p. Chr.).

<sup>51</sup> SE 11.

Sursa epigrafică nu amintește vârsta lui *Maenius Agrippa*, însă presupunem că avea în jur de 50 de ani, deoarece avusese o carieră militară consistentă, fiecare post fiind îndeplinit timp de 3-4 ani<sup>52</sup>. Cele șase posturi ocupate de *Maenius Agrippa* au totalizat aproximativ 20 de ani, acesta începând *tres militiae* pe la 30/30 și ceva de ani. Astfel, *Maenius Agrippa* a urmat cariera obișnuită a celor din rangul ecvestru: 1 - *praefectus cohortis quingenariae* – *praefectus cohortis II Flaviae Brittonum equitatae*; 2 - *tribunus cohortis milliariae* – *tribunus cohortis I Hispanorum equitatae*; 3 - *praefectus alae quingenariae* – *praefectus alae I Gallorum et Pannoniorum catafractatae*<sup>53</sup>. Totodată, inscripția confirmă faptul că *ala* la care ne referim era *quingenaria* (circa 480 de militari), iar izvoarele epigrafice disponibile nu menționează schimbarea statutului său în *milliaria*.

Dacă datăm inscripția de față pe la 140 p. Chr., presupunem că acest personaj se născuse pe la 85 p. Chr., și-a început cariera ca *praefectus cohortis II Flaviae Brittonum equitatae* la 115-120 și a terminat-o cu funcția de *procurator provinciae Britanniae* în intervalul 135-140 p. Chr. Având ca suport inscripția de la Camerinum și studiile privindu-l pe *Maenius Agrippa* sau *ala I Gallorum et Pannoniorum*, sugerăm o cronologie relativă pentru un *cursus honorum* al acestui personaj: 1 - *praefectus cohortis II Flavia Brittonum equitata* (115-118/118-122 p. Chr.); 2 - *tribunus cohortis I Hispanorum equitatae* (118-122/122-126); 3 - *praefectus alae I Gallorum et Pannoniorum catafractatae* (122-126/126-130); 4 - *procurator Augusti* (126-130/130-134); 5 - *praefectus classis Britannicae* (circa 130-134/134-138); 6 - *procurator provinciae Britanniae* (134-138/138-142 p. Chr.). Totodată, păstrăm anumite rezerve privind cronologia carierei acestui personaj, deoarece ar fi putut exista momente de pauză între posturile ocupate, iar unele funcții ar fi putut fi îndeplinite pe o perioadă mai lungă sau mai scurtă decât intervalul regulamentar de trei-patru ani.

*Maenius Agrippa* era patronul orașului *Camerinum*, iar statutul său deosebit fusese recunoscut atât de Hadrian (*hospiti divi Hadriani ... electo a divo Hadriano*), cât și de Antoninus Pius (*Optimi Maximique Imperatoris Antonini Augusti Pii beneficio interpretationis eius privilegia*). De asemenea, *Marcus Maenius Agrippa* a depus mai multe inscripții votive în perioada în care a îndeplinit tribunatul cohortei *I Hispanorum equitata* la *Alauna/Maryport*, în provincia *Britannia*<sup>54</sup>.

Locul pentru ridicarea monumentului onorific a fost oferit prin decretul senatului local din *Camerinum* (*decreto decurionum*), orașul natal al lui *Maenius Agrippa*. Presupunem că acest personaj nu fusese onorat doar pentru statutul său excepțional, ci și pentru activitatea edilitară sau evergetică în interesul urbei: ridicarea sau refacerea de monumente epigrafice, temple sau alte construcții urbane. Sursele epigrafice atestă mai mulți ofițeri de rang ecvestru care au avut cariere consistente, în timp ce se aflau la comanda unor unități auxiliare pannonice: *Lucius Iulius Vehilius Gratus Iulianus* – *tribunus cohortis I Ulpiae Pannoniorum* și *praefectus alae I (Pannoniorum) Tampianae*<sup>55</sup>; *Titus Varius Clemens* –

<sup>52</sup> KLODZINSKI 2010, p. 2.

<sup>53</sup> KLODZINSKI 2010, p. 1.

<sup>54</sup> CIL VII, 379-382; RIB I, 823-826.

<sup>55</sup> CIL VI, 41271.

*praefectum equitum alae II Pannoniorum*<sup>56</sup>; *Caius Minicius Italus – praefectus cohortis I Breucorum equitatae civium Romanorum și praefectus cohortis II Varcianorum equitatae*<sup>57</sup>; *Titus Prifernius Paetus Memmius Apollinaris – praefectus cohortis III Breucorum*<sup>58</sup>; *Marcus Sentius Proculus – praefectus cohortis VII Breucorum*<sup>59</sup>; *Ulpius (...) – praefectus cohortis VII Breucorum și praepositus vexillationis auxiliariorum Pannoniae Inferioris*<sup>60</sup>.

Inscripția de la Camerinum amintește atât de tatăl lui *Agrippa*, un *Caius*, probabil din același rang ecvestru, cât și de fiul său, al cărui nume este necunoscut. *Marcus Maenius Agrippa* este numit *pater senatoris*, acest lucru sugerând că fiul său, poate tot un *Marcus*, fusese primit în ordinul senatorial datorită meritelor tatălui său. Astfel, ginta *Maenia* a cunoscut o ascensiune semnificativă, din a doua parte a secolului I p. Chr. (*Caius Maenius Agrippa* – rang ecvestru?), în prima parte a secolului al II-lea (*Marcus Maenius Agrippa* – rang ecvestru), până în a doua jumătate a veacului al II-lea (*Marcus? Maenius Agrippa* – rang senatorial). Cu excepția tatălui și fiului său, inscripția nu amintește de alți membri ai familiei lui *Marcus Maenius Agrippa*.

2. (...) *ettius – praefectus (cui praeest) alae I Pannoniorum et Gallorum*, probabil originar din mediul italic. Al doilea ofițer superior al unității analizate aici este atestat de o diplomă din anul 138 p. Chr. descoperită într-o *provincia incerta*<sup>61</sup>. Constatăm atât fragmentarea diplomei, care nu a păstrat numele complet al prefectului, cât și inversarea denumirii unității auxiliare. Presupunem că acest (...) *ettius* era cetățean roman din Peninsula Italică, probabil făcând parte din ordinul ecvestru. Deoarece *ala I Gallorum et Pannoniorum* era *quingenaria* și se afla pe locul al treilea în *tres militiae*, admitem că (...) *ettius* a mai fost *praefectus* unei *cohors quingenaria* și *tribunus* al unei *cohors milliariae*, însă nu cunoaștem nici trupele, nici provinciile în care a servit anterior.

De regulă, ofițerii de rang ecvestru intrau în armată destul de târziu, nu înainte de a deține câteva funcții municipale. Sursele epigrafice oferă mai multe exemple în acest sens, dintre care amintim doar două: 1. *Titus Prifernius Paetus Memmius Apollinaris – praefectus cohortis III Breucorum*, care îndeplinise două posturi civile înainte să dețină funcția militară amintită: a) *IIIvir iure dicundo quinquennali*, b) *magister iuvenum*<sup>62</sup>; 2. *Marcus Sentius Proculus – praefectus cohortis VII Breucorum*, înainte de a începe cariera militară a deținut două funcții administrative: a) *decurio coloniae Berytus, Syria*; b) *IIVir coloniae Berytus*<sup>63</sup>.

În cazul de față, (...) *ettius* intrase în armată pe la 30 de ani, servise aproximativ 3-4 ani în fiecare post din *tres militiae*, deci avea cam 45 de ani când ajunsese *praefectus alae quingenariae*. În acest caz, bănuim că se născuse pe la 93-95 p. Chr., intrase în armata romană prin 125 ca *praefectus cohortis quingenariae*, a fost

<sup>56</sup> CIL III, 5211; CIL III, 5212.

<sup>57</sup> CIL V, 875 (p. 1025).

<sup>58</sup> CIL IX, 4753.

<sup>59</sup> AE 1926, 27 = AE 1926, 150 = AE 1992, 1689.

<sup>60</sup> CIL III, 1464 (p. 1407) = AE 1980, 758.

<sup>61</sup> SE 5.

<sup>62</sup> CIL IX, 4753.

<sup>63</sup> AE 1926, 27 = AE 1926, 150 = AE 1992, 1689.

transferat într-o *cohors milliaria*, iar în anul 138 p. Chr. este atestat ca *praefectus alae quingenariae*. Nu cunoaștem o cronologie exactă a serviciului în celelalte două unități auxiliare (cândva între 125 și 138) și nici dacă (...)ettius devenise de curând prefectul trupei sau era în funcție de 2-3 ani. Sursa epigrafică nu menționează familia acestui prefect și nici nu cunoaștem alte izvoare care să ateste acest lucru.

3. (...)a(...)in – *praefectus (cui praeest) alae I Gallorum et Pannoniorum*, probabil originar din spațiul italic<sup>64</sup>. Al treilea prefect al *alei I Gallorum et Pannoniorum* apare într-o diplomă militară din anul 145 p. Chr., descoperită la *Durostorum* (Silistra de astăzi), provincia Moesia Inferior. Și în cazul acestui ofițer confirmăm îndeplinirea carierei integrale din *tres militiae*; astfel, înainte de a fi prefectul *alei I Gallorum et Pannoniorum* a fost, consecutiv, *praefectus cohortis quingenariae* și *tribunus cohortis milliariae*.

De asemenea, vârsta acestui ofițer poate fi restrânsă la 45 de ani, acesta născându-se probabil pe la 100 p. Chr.; a devenit *praefectus cohortis quingenariae* prin anii 130-135; a fost transferat în calitate de *tribunus* într-o *cohors milliaria* în intervalul următor, apoi a îndeplinit prefectura *alae I Gallorum et Pannoniorum* cândva între 142 și 145. Deoarece numele său poate fi cu greu reconstituit, nu putem certifica unitățile în care servise anterior. Reconstituim aici doar cariera acestui ofițer superior: 1 - *praefectus cohortis ignotae* (aprox. 130-135); 2 - *tribunus militum legionis augusticlavii* sau *tribunus cohortis milliariae ignotae* (circa 135-140); 3 - *praefectus alae I Gallorum et Pannoniorum* (aprox. 140-145 p. Chr.). Nu cunoaștem familia acestui militar deoarece, de regulă, membrii familiei unui *praefectus* nu erau menționați într-o diplomă militară, ci numai cei ai militarului demobilizat.

## II. *Grade militare inferioare*

Nu cunoaștem niciun subofițer din *ala I Gallorum et Pannoniorum*. Absența acestora din sursele epigrafice nu respinge existența acestora, ci doar faptul că izvoarele respective s-au pierdut sau nu au fost descoperite până acum.

## III. *Equites*

1. *Valerius (...)* – *eques ex ala I Gallorum et Pannoniorum*, origine incertă. Militarul a fost demobilizat din această unitate prin constituția din anul 138 p. Chr., descoperită într-o *provincia incerta*<sup>65</sup>. *Valerius* fusese *peregrinus*, fiind încetățenit prin intermediul acestei diplome militare, însă nu cunoaștem originea sa etnică sau provincială.

Dacă servise cei 25 de ani regulamentari în unitatea militară la care ne referim și fusese recrutat la 18-20 de ani, presupunem că în momentul demobilizării avea aproximativ 45 de ani; sugerăm încorporarea acestui personaj în anul 113 p. Chr., poate în ajunul campaniei parthice a lui Traian. În acest caz, presupunem că momentul formării acestei unități auxiliare se poate situa în 113 p. Chr. sau, după cum am menționat anterior, la puțin timp după întoarcerea *alei I Pannoniorum* din Orient când și-a consolidat efectivele decimate cu recruți galli

<sup>64</sup> SE 7a.

<sup>65</sup> SE 5.

sau prin contopirea cu o *ala Gallorum*. În acest caz, presupunem că *Valerius* era fie de origine pannonică, fie de origine gallică, însă nu putem ști dacă această unitate nu făcuse recrutări din alte zone decât din provincia de origine. Deoarece diploma militară este fragmentară în partea de final, nu cunoaștem vreun membru al familiei lui *Valerius*, fiind posibil ca acesta să fi avut o soție care primise cetățenia romană în urma căsătoriei.

2. *Ignotus* – *eques ex ala I Gallorum et Pannoniorum*, origine neclară. Al doilea și ultimul *eques* din *ala I Gallorum et Pannoniorum* este menționat, chiar dacă indirect, în diploma militară de la *Durostorum* (Silistra de astăzi), Moesia Inferior, datată în 145 p. Chr.<sup>66</sup>. Diploma respectivă este foarte fragmentară în partea de final, dar a fost emisă cu siguranță pentru un militar din unitatea analizată aici. Acesta ar fi putut fi un subofițer, poate un *sesquiplicarius* sau un *uplicarius*, însă diploma militară este neclară în acest sens. Acest anonim era un *peregrinus* cu originea necunoscută, posibil un pannon sau un gall, însă fără ca proveniența să fie clar confirmată; militarul primise cetățenia romană la demobilizare, acest lucru fiind atestat de diplomă.

*Ignotus* fusese recrutat pe la 18-20 de ani și servise cei 25 de ani, deci avea în jur de 45 de ani în momentul lăsării la vatră. Cunoscând aceste informații, presupunem că a fost încorporat pe la 120 p. Chr., poate chiar din Moesia Inferior, provincia în care *ala I Gallorum et Pannoniorum* a staționat în secolul al II-lea; ipoteza ar confirma astfel o recrutare locală, proces început încă din timpul lui Hadrian. Starea fragmentară a diplomei militare nu ne oferă niciun indiciu privind familia militarului.

#### IV. Veterani

Nicio sursă epigrafică nu menționează clar existența vreunui veteran din *ala I Gallorum et Pannoniorum*. Cu toate acestea, îi putem nominaliza pe cei doi *equites* amintiți mai sus – *Valerius* (...) și *ignotus*, deoarece diplomele militare respective au fost eliberate pentru aceștia.

Motivul atestării epigrafice limitate a unității în sine și a militarilor din *ala I Gallorum et Pannoniorum* este neclar. Presupunem fie că trupa a avut un rol strategic redus, fie a avut o existență scurtă și nu au rămas pentru ea prea multe mărturii scrise. Aceeași observație este valabilă și pentru – *ala II Gallorum et Pannoniorum*, cantonată în secolul al II-lea în provincia Dacia. Aceasta a lăsat câteva urme epigrafice – doar diplome militare – care nu atestă niciun militar care ar fi servit în *ala* respectivă. Astfel, existența *alei II Gallorum et Pannoniorum* este confirmată de mai multe *constitutiones* descoperite în Dacia și datate în anii 128<sup>67</sup>, 142-144<sup>68</sup>, 153<sup>69</sup>, 154<sup>70</sup>, 159-160<sup>71</sup> și 164<sup>72</sup>. Chiar dacă ambele unități auxiliare de

<sup>66</sup> SE 7a.

<sup>67</sup> CIONGRADI, BOTA, VOIȘIAN 2009, p. 214.

<sup>68</sup> WEISS 2012, p. 190-192.

<sup>69</sup> RMD V, 404 = AE 2001, 1705.

<sup>70</sup> RMD I, 47.

<sup>71</sup> CIL XVI, 110.

<sup>72</sup> RMD I, 63-65; CIL XVI, 185.

cavalerie nu au fost atestate de foarte multe surse epigrafice, avem totuși informații semnificative privind mobilitatea trupelor sau prosopografia unora dintre militarii acestor unități.

## SUPPLEMENTUM EPIGRAPHICUM (SE)

### A. Diplome militare

#### 1. Ala I Gallorum et Pannoniorum

Surse: Chiron 39 (2009), 530; 533; RMD V, 356 = AE 1997, 1776 = AE 2002, 1766.

Localizare: *provincia incerta*.

Date: 121 p. Chr.

[Imp(erator) Caesar divi Traiani Parthici f(ilius) d]ivi / [Nervae nepos Traianus Hadria]nus Aug(ustus) / [pontifex maximus tribunicia potest]t(ate) III co(n)s(ul) III / [equitibus et peditibus qui mili]taverunt / [in alis quinque(?) et cohortibus] octo quae / [appellant(ur) I Vespasiana Darda]nor(um) et **I Gal/[lor(um) et Pannonior(um)]** etc. et sunt in Moesia inferiore sub Ummidio] / [Quadr]ato.

#### 2. Ala I Gallorum et Pannoniorum

Surse: RMD IV, 235 = AE 1997, 1772.

Localizare: *provincia incerta*.

Date: 125 p. Chr.

Imp(erator) Caesar divi Traiani Parthici f(ilius) divi Ner/vae nepos Traianus Hadrianus Aug(ustus) pontif(ex) / maxim(us) trib(unicia) potest(ate) VIII co(n)s(ul) III proco(n)s(ul) / equitib(us) et peditib(us) qui militaver(unt) in alis duab(us) / et coh(ortibus) V quae appellantur **I Gallor(um) et Pannon(iorum)]** etc. quae sunt in Moesia inferiore sub / Bruttio Praesente.

#### 3. Ala I Pannoniorum et Gallorum

Surse: RMM 23; ZPE 165 (2008), p. 232; RMD IV, 241.

Localizare: *provincia incerta*.

Date: 127 p. Chr.

[Imp(erator) Caesar divi Traiani Parthici f(ilius) divi Nervae nepos Traianus Hadrianus Aug(ustus) pontif(ex) max(imus) trib(unicia) potest(ate) XI co(n)s(ul) III equit(ibus) et peditib(us) qui militaver(unt) in alis V et coh(ortibus) X quae appell(antur) **I Pann(oniorum) et Gall(orum)]** etc. et sunt in Moes(ia) infer(iore) sub Bruttio Praesente.

#### 4. Ala I Gallorum et Pannoniorum

Surse: CIL XVI, 78 = CIL III, p. 877 (p. 1979).

Localizare: Giurgiu, Dacia.

Date: 134 p. Chr.

Imp(erator) Caesar divi Traiani Parthici f(ilius) divi / Nervae nepos Traianus Hadrianus Aug(ustus) / pont(ifex) max(imus) trib(unicia) pot(estate) XVIII co(n)s(ul) III p(ater) p(atriciae) / equ(itibus) et ped(itibus) qui mil(itaverunt) in alis II et

[c]oh(ortibus) V quae / app(ellantur) **I Gall(orum) et Pan(noniorum)** etc. et sunt in Moesia infer(iore) sub Iul(io) Mail(ore).

**5. Ala I Pannoniorum et Gallorum; (..)jettius, praefectus; Valerius, eques (?)**

Surse: RMD IV, 253 = AE 1999, 1362.

Localizare: *provincia incerta*.

Datare: 138 p. Chr.

[Imp(erator) Caesar divi Traiani Parthi(ci) f(ilius) divi Nervae nepos Traian(us) H]adria[nus Aug(ustus) pontif(ex) max(imus) trib(unicia) pot(estate) XXII i]mp(erator) II co(n)s(ul) III p(ater) p(atriciae) equitibus et peditibus qui militaverunt in alijs III et coh(ortibus) [V quae appellatur] **I Pann(oniorum) et Gallorum** etc. a]l[ae **I P[ann(oniorum) et Gall(orum) cui praeest ]ettius [ ] / ex [ ] / [ ]lerio [**

**6. Ala (I) Gallorum et Pannoniorum**

Surse: AE 2007, 1233.

Localizare: *provincia incerta*.

Datare: 141 p. Chr.

[Imp(erator) Caesar divi Hadriani f(ilius) d]ivi Traiani [Parthici nep(os) divi Nervae pronepos T(itus) [Aelius Hadrianus Anton]inus Aug(ustus) Pius [trib(unicia) pot(estate) i]mp(erator) II co(n)s(ul) IIII p(ater) p(atriciae) equitibus et peditibus qui milit]aver(unt) in alis quin(que) [et cohortibus undecim qu]ae appell(antur) **Gallor(um) et [Pannon(iorum)** etc. et sunt in Moesia inferiore sub] Cl(audio) Saturn[ino].

**7a. Ala I Gallorum et Pannoniorum; (...)a(...)in, praefectus; Ignotus, eques (?)**

Surse: RMD III, 165 = RMD V, 399 = AE 1991, 1380 = AE 1994, 1528 = AE 2001, 1729.

Localizare: Silistra/Durostorum, Moesia Inferior.

Datare: 145 p. Chr.

Imp(erator) Caes(ar) divi Had[riani f(ilius) divi Traiani] / Parth(ici) nep(os) divi N[ervae pronep(os) T(itus) Aelius] / Hadrianus Antonin[us Aug(ustus) Pius pont(ifex) max(imus)] / trib(unicia) pot(estate) VIII i]mp(erator) II co(n)s(ul) IIII p(ater) p(atriciae)] / equit(ibus) et pedit(ibus) q(ui) [m(ilitaverunt) in al(is) V et coh(ortibus) XI] / q(uae) appel(lantur) **I Gallor(um) et Pann(oniorum)** etc. / [al]ae **I Gallor(um) et Pannon(iorum) [cui praeest] / [ ]A[ ]IN[ et sunt / in Moesia inferior(e) sub Claud(io) Saturni/no.**

**7b. Ala I Gallorum et Pannoniorum**

Surse: Chiron 39 (2009) 548.

Localizare: *provincia incerta*.

Datare: 145 p. Chr.

[Imp(erator) Caes(ar) divi Hadriani f(ilius) divi Traiani Parthi(c)i nep(os) divi Nervae pronep(os) T(itus) Aelius Hadrianus Antoninus Aug(ustus) Pius p(ontifex) m(aximus) trib(unicia) pot(estate) VIII imp(erator) II co(n)s(ul) IIII p(ater) p(atriciae) equit(ibus) et pedit(ibus) qui m(ilitaverunt) in al(is) V et coh(ortibus) XI quae appel(lantur) **I Gallor(um) et Pann(oniorum)** etc. et sunt in Moesia inferiore sub Claudio Saturnino.

**7c. Ala I Gallorum et Pannoniorum**

Surse: *Chiron* 39 (2009) 553.

Localizare: *provincia incerta*.

Datare: 145 p. Chr.

[Imp(erator) Caesar divi Hadriani f(ilius) divi Traiani Parthici nepos divi Nervae pronepos T(itus) Aelius Hadrianus Antoninus Aug(ustus) Pius pont(ifex) max(imus) trib(unicia) pot(estate) VIII imp(erator) II co(n)s(ul) IIII p(ater) p(atriae) equitib(us) et peditib(us) qui militaver(unt) in alis quinque et cohorti(bus) undecim quae] / [appellantur **I Gall(orum) et Pannon(iorum)** etc.

**8. Ala (I) Gallorum et Pannoniorum**

Surse: RMD IV, 270 = AE 1999, 1359.

Localizare: *provincia incerta*.

Datare: 146 p. Chr.

Imp(erator) [Cae]sar divi Hadriani f(ilius) divi Traiani Parthici nepos divi Nervae pronepos T(itus) Aelius Hadrianus Antoninus Aug(ustus) Pius p[ro]nt(ifex) max(imus) trib(unicia) / pot(estate) VIII imp(erator) II co(n)s(ul) [I]IIII p(ater) p(atriae) / equitib(us) et peditib(us) qui militaver(unt) in alis quinque / et cohortib(us) undecim quae appellantur **Gallor(um) / et Pannoniorum** etc. et sunt in Moesia infer(iore) sub Claudio / Saturnino.

**9. Ala I Gallorum et Pannoniorum**

Surse: RMD I, 50 = AE 1961, 128.

Localizare: Brestovene, Thracia.

Datare: 154 p. Chr.

[Imp(erator) Caes(ar) divi Hadrianus f(ilius) divi Traiani / [Parthic(i) nep(os) divi Nervae pronep(os) T(itus) Aelius / [Hadrianus Anto]ninus Aug(ustus) Pius pont(ifex) max(imus) / [tribun(icia) potest(ate) i]mp(erator) II co(n)s(ul) IV p(ater) p(atriae) / [equitib(us) et peditib(us) q]ui militaver(unt) in al(is) V / [quae appel(lantur) **I Gall(orum) et Pann(oniorum)** etc. / et sunt in Moesia] infer(iore) sub Vitrasio Pol]lione.

**10. Ala I Gallorum et Pannoniorum**

Surse: AE 2007, 1236.

Localizare: Olbia, barbaricum.

Datare: 157 p. Chr.

[Imp(erator) Caesar divi Hadriani f(ilius) divi Traiani Parthici nep(os) divi Nervae pronep(os) T(itus) Aelilius Hadrianus Antoninus Aug(ustus) Pius pont(ifex) max(imus) tr(ibunicia) pot(estate) XIX imp(erator) II co(n)s(ul) IIII p(ater) p(atriae) equit(ibus) et pedit(ibus) qui militaver(unt) in alis V quae appel(lantur) **I Gall(orum) et Pann(oniorum)** etc. et sunt in Moe]s(ia) infer(iore) sub Vitrasio [Pollione.

**B. Inscriptiï pe piatră****11. Marcus Maenius Agrippa, praefectus alae I Gallorum et Pannoniorum**

**catafractatae**

Surse: CIL XI, 5632.

Localizare: Camerino/Camerinum, Umbria/Regio VI.

Datare: după 138 p. Chr.

Inscripție onorifică.

*M(arco) Maenio C(ai) f(ilio) Cor(nelia) Agrip/pae L(ucio) Tusidio Campestri / hospiti divi Hadriani patri / senatoris praef(ecto) coh(ortis) II Fl(aviae) / Britton(um) equitat(ae) electo / a divo Hadriano et misso / in expeditionem Brittan/nicam trib(un) coh(ortis) I Hispanor(um) / equitat(ae) praef(ecto) alae I Gallor(um) / et Pannonior(um) catafracta/tae proc(uratori) Aug(usti) praef(ecto) classis / Brittannicae proc(uratori) provin/ciae Brittanniae equo pu/blico patrono municipi(i) / vicani Censorglacenses / consecuti ab indulgentia / Optimi Maximique Imp(eratoris) Anto/nini Aug(usti) Pii beneficio inter/pretationis eius privilegia / quibus in ple]rpetuum aucti / confirmatique sunt / l(ocus) d(at)us d(ecreto) d(ecurionum) g(ratis).*

**Tabel 1: Militarii din ala I Gallorum et Pannoniorum**

| Nume                             | Origine           | Funcție           | Datare                     | Surse                                                                     |
|----------------------------------|-------------------|-------------------|----------------------------|---------------------------------------------------------------------------|
| <i>Marcus Maenius Agrippa...</i> | Peninsula Italică | <i>praefectus</i> | sec. II p. Chr. (după 138) | CIL XI, 5632                                                              |
| <i>(...)ettius</i>               | Peninsula Italică | <i>praefectus</i> | sec. II p. Chr. (138)      | RMD IV, 253 = AE 1999, 1362                                               |
| <i>(...)a(...)in</i>             | Peninsula Italică | <i>praefectus</i> | sec. II p. Chr. (145)      | RMD III, 165 = RMD V, 399 = AE 1991, 1380 = AE 1994, 1528 = AE 2001, 1729 |
| <i>Valerius (...)</i>            | origine incertă   | <i>eques</i>      | sec. II p. Chr. (138)      | RMD IV, 253 = AE 1999, 1362                                               |
| <i>Ignotus</i>                   | origine incertă   | <i>eques</i>      | sec. II p. Chr. (145)      | RMD III, 165 = RMD V, 399 = AE 1991, 1380 = AE 1994, 1528 = AE 2001, 1729 |

## BIBLIOGRAFIE

Chiron 2009 – Werner Eck, Andreas Pangerl, *Moesia und seine Truppen II. Neue Diplome für Moesia, Moesia inferior und Moesia superior*, Chiron 39 (2009), p. 505-589.

CIONGRADI, BOTA, VOIȘIAN – C. Ciongradi, E. Bota, V. Voișian, *Eine Konstitution für die Hilfstruppen von Dacia Porolissensis aus dem Jahr 128 n. Chr.*, ZPE 170 (2009), p. 207-214.

EADIE 1967 – J. W. Eadie, *The Development of Roman Mailed Cavalry*, JRS 57(1967), p. 161-173.

FRERE 2000 – S. S. Frere, M. Maenius Agrippa, the “*Expeditio Britannica*” and Maryport, *Britannia* 31 (2000), p. 23-28.

HOLDER 1980 – P. A. Holder, *Studies in the Auxilia of the Roman Army from Augustus to Trajan*, BAR, Oxford.

JARRETT 1994 – M. G. Jarrett, *Non-Legionary Troops in Roman Britain: Part One, the Units*, *Britannia* 25 (1994), p. 35-77.

KLODZINSKI 2010 – K. Klodzinski, *Equestrian cursus honorum Basing on the Careers of Two Prominent Officers of the Emperor Marcus Aurelius*, *Tempore* 4 (2010), p. 1-15.

KNIGHT 1991 – D. J. Knight, *The Movements of the Auxilia from Augustus to Hadrian*, ZPE 85 (1991), p. 189-208.

KRAFT 1951 – K. Kraft, *Zur Rekrutierung der Alen und Kohorten an Rhein und Donau*, Aedibus A. Francke, Berna, 1951.

MATEI-POPESCU 2010 – F. Matei-Popescu, *The Roman Army in Moesia Inferior*, Bucharest, 2010.

MAXFIELD 1981 – V. A. Maxfield, *The Military Decorations of the Roman Army*, Batsford, London, 1981.

MIRKOVIĆ 1999 – M. Mirković, *New Fragments of Military Diplomas from Viminacium*, ZPE 126 (1999), p. 249-254.

RMD – M. M. Roxan, P. A. Holder, *Roman Military Diplomas*, London, I 1978; IV, 2004; V, 2006.

RMM – B. Pferdehirt, *Römische Militärdiplome und Entlassungsurkunden in der Sammlung des Römisch – Germanischen Zentralmuseums*, Mainz, 2004.

ROXAN 1997 – M. M. Roxan, *An Auxiliary/Fleet Diploma of Moesia Inferior: 127 August 20*, ZPE 118 (1997), p. 287-299.

ROXAN, ECK 1997 – M. M. Roxan, W. Eck, *A Diploma of Moesia Inferior: 125 iun. 1*, ZPE 116 (1997), p. 193-203.

SPAUL 1994 – J. Spaul, *ALA2. The Auxiliary Cavalry Units of the Pre-Diocletianic Imperial Roman Army*, Andover, 1994.

SPAUL 2000 – J. Spaul, *COHORS2. The Evidence for and a Short History of the Auxiliary Infantry Units of the Imperial Roman Army*, BAR International Series 841, Oxford.

WAGNER 1938 – W. Wagner, *Die Dislokation der römischen Auxiliärformationen in den Provinzen Noricum, Pannonien, Moesien, und Dakien von Augustus bis Gallienus*, Berlin, 1938.

WEISS 1999a – P. Weiss, *Weitere Diplomfragmente von Moesia Inferior*, ZPE 124 (1999), p. 287-291.

WEISS 1999b – P. Weiss, *Ein Diplom des Antoninus Pius für Moesia Inferior von Dez. 145/Dez. 146*, ZPE 124 (1999), p. 279-286.

WEISS 2012 – P. Weiss, *Auxiliardiplome für die dakischen Provinzen, Pannonia Superior und eine provincia inermis*, ZPE 181 (2012), p. 183-201.

ZPE 165 – W. Eck, A. Pangerl, *Ein Diplom für einen Soldaten der classis Moesica vom 20. August 127 n. Chr.*, ZPE 165 (2008), p. 232-236.